

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НОВИМИ ЧЛЕНАМИ НАТО З ЧИСЛА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Рассмотрены перспективы и спрогнозированы вероятные векторы развития военно-технического сотрудничества (ВТС) Украины с новыми членами НАТО из числа государств Центральной и Восточной Европы, которые в свое время входили в состав Организации Варшавского договора.

This research article deals with prospect and liable directions of development of armaments cooperation of Ukraine with NATO new-comers – countries from Central and Eastern and from among ex-Warsaw Pact Organization countries.

Зміни останніх двох десятиріч у геополітичній обстановці світу змушують Україну шукати в ній своє місце вже як незалежної держави. Крім того, умови сьогодення спонукають переважну більшість країн, навіть потужних в економічній, політичній та військовій сферах, доходити висновку про неможливість самостійно забезпечувати національну безпеку.

Як свідчить світовий досвід, ані статус нейтральної держави, ані політика балансу між різними стратегічними партнерами вже не є сьогодні продуктивними. Це визнають і вже почали переглядати свою оборонну політику в бік приєднання до систем колективної безпеки, зокрема, НАТО, такі переконані нейтральні держави, як Швейцарія, Фінляндія та Австрія. Суть питання для України полягає в тому, з якими структурами і яким чином наша держава може ефективно гарантувати свою безпеку і майбутню як суверенної незалежної держави?

Підвалини визначеного курсу вже закладено у низці нормативно-правових актів України, зокрема Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007, у пункті 3.10 йдеться: «Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає: приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки, що передбачає взаємовигідну співпрацю з Організацією Північноатлантичного договору, формування умов для вступу України до НАТО, участь у безпекових програмах Європейського Союзу та ОБСЄ»¹.

Крім того, така позиція підтверджується пріоритетними національними інтересами України, закріпленими у п. 12. ст. 6 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV. Зокрема, «інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України»².

На тлі активних політичних кроків керівництва України вступити якомога швидше до НАТО виникає низка проблем, якими завзято спекулюють численні українські політичні сили під час майже безперервних виборчих перегонів. Однією з таких чутливих тем стала дискусія щодо подальшого розвитку ВТС

© ФАНІН Іван Сергійович – аспірант Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України

України з Росією та долі вітчизняного ОПК після набуття членства нашою державою в НАТО.

Безумовно, що приєднання до Альянсу неминуче позначиться як на самій системі ВТС, так і на функціональності ОПК України. Проте, щоб вплинути на знак (позитивний або негативний) таких змін, необхідно провести низку невідкладних комплексних підготовчих заходів:

– дати оцінку відповідності сучасних досягнень суб'єктів системи ВТС України цілям, задекларованим у відповідних нормативно-правових актах (Указах Президента України від 21.04.1999 р. № 422/99 та від 27.08.2003 р. № 913/2003);

– вивчити досвід нових членів НАТО з числа країн ЦСЄ, з якими Україна мала тісні оборонно-промислові стосунки за часів СРСР (Польща, Чехія, Угорщина, Румунія, Словаччина тощо) та виробити на основі отриманих висновків власні підходи до мінімізації ймовірних негативних наслідків для підприємств ОПК та системи ВТС у цілому внаслідок приєднання України до НАТО;

– провести трансформування ОПК України шляхом оптимізації та об'єднання виробничих і наукових потенціалів відповідних підприємств Міністерства промислової політики, Міністерства оборони і установ Національної академії наук України за пріоритетними галузевими ознаками.

Слід також зазначити, що в українському суспільстві поширена думка про те, що вступ України до НАТО через введення нових військових стандартів Альянсу та вимог щодо переозброєння Збройних Сил (ЗС) України призведе до знищення ОПК й розриву існуючого ВТС з Російською Федерацією. Незважаючи на відверто дилетантські докази, якими оперують більшість політиків, експерти наводять вагомі та об'єктивні аргументи, які переконують в іншому:

По-перше, вступ до НАТО не вимагає ані скорочення, ані переозброєння ЗС України, ані обов'язкового введення нових військових стандартів для озброєння та військової техніки (ОВТ), ані відмови від ВТС з РФ. Необхідною умовою є оперативна сумісність із ЗС держав – членів НАТО, тобто здатність діяти спільно на всіх рівнях під час проведення військових маневрів, а не примус «закуповувати американську зброю за захмарними цінами». Приклад – колишні країни – учасниці Організації Варшавського Договору, які сьогодні стали членами НАТО. У ЗС цих країн і досі перебуває на озброєнні до 40% ОВТ радянського і російського виробництва.

По-друге, певні стандарти НАТО для окремих видів озброєнь набагато прогресивніші, ніж ті, які застосовують у ЗС України і прийняті на озброєння ще декілька десятиліть тому. Водночас інтеграція до Альянсу – це можливість виходу на нові ринки збуту ОВТ держав – членів НАТО та ЄС, доступ до новітніх технологій при спільному виробництві ОВТ, додаткові можливості з модернізації власного ОВТ, що за сучасних кризових умов дозволить заощадити кошти на розбудову вітчизняної воєнної організації. Цією можливістю український ОПК у сучасному його становищі просто повинен скористатися, якщо Україна і надалі прагне бути країною з розвинутою та потужною технологічною базою.

По-третє, навіть певна переорієнтація виробництва ОПК України на ОВТ за стандартами НАТО абсолютно не означає необхідності розривати багаторічне спільне співробітництво щодо виробництва вже існуючих або розробки нових зразків ОВТ спільно з РФ³.

Тому незалежно від членства України в НАТО український ОПК має розвиватися, шукати нові ринки збуту, створювати сучасні види озброєнь як на експорт,

так і для потреб власних ЗС. І, за умов виваженого та раціонального менеджменту на найвищому державному рівні, вступ до НАТО лише сприятиме такій роботі. Перехід на стандарти Альянсу в сфері озброєнь має суттєво розширити виробничі можливості і ринки збуту українського ОВТ.

Між країнами Заходу склалися сталі відносини у військово-технічній сфері з розробки та виробництва багатьох зразків ОВТ. Країни, що самі не виробляють озброєння та військову техніку певної номенклатури, купують їх у перевірених партнерів, часто за пільговими цінами або навіть отримують задарма – під час переходу ЗС країн-експортерів на нові, сучасніші зразки. Так, з початком розробки нового зразка країни-імпортери роблять фінансовий внесок у його виробництво. Відповідно до цього внеску та обсягу майбутньої закупівлі вони можуть отримати право на виробництво аналогічної за вартістю частки зразка ОВТ на підприємствах своєї країни. У такий спосіб забезпечується основний принцип європейського оборонного співробітництва – справедливий розподіл («*juste retour*») завантаження працівників підприємств країн-партнерів, що усуває можливі непорозуміння та незадоволення населення країн⁴.

Вирішення країнами Заходу військово-технічних питань щодо забезпечення власних ЗС має часто не економічне, а політичне підґрунтя. Іноді вони вважають за краще купити дорожчу військову продукцію та зберегти сталі відносини з впливовішими країнами світу та ще й отримати певні пільги у подальших політичних та економічних стосунках з ними, ніж придбати дешевшу, нехай навіть ефективнішу, продукцію в інших країнах. Водночас західні країни намагаються завантажити своїх виробників, навіть якщо розробка та організація серійного виробництва власних зразків ОВТ буде дорожча, аніж закупівля аналогічних зразків в інших країнах (прикладом є невдала спроба співробітництва України з країнами Заходу щодо виробництва військово-транспортного літака Ан-70). До цього їх спонукає, зокрема, досить високий рівень безробіття у деяких країнах Європи⁵. Вони вважають, що у сучасних умовах тільки кооперація дасть змогу створювати конкурентоспроможну продукцію та забезпечувати її реалізацію на світових ринках зброї. Таке співробітництво передбачає насамперед об'єднання фінансових, наукових та промислових потенціалів з метою розв'язання усього комплексу проблем, починаючи з проведення наукових досліджень та створення відповідних технологій і завершуючи виробництвом систем озброєнь та їхнім обслуговуванням під час експлуатації.

Заслугує на увагу багатий досвід країн так званої першої і другої хвилі приєднання до НАТО, які мали на озброєнні переважно радянське ОВТ. В Україні склалася парадоксальна ситуація: держава має потужний ОПК, а національні ЗС практично не забезпечені сучасними зразками зброї і бойової техніки. Досвід у військово-технічній політиці цих країн міг би сприяти вирішенню численних проблем з оснащенням ЗС України та налагодженням ефективного співробітництва вітчизняної оборонної промисловості з країнами об'єднаної Європи.

Сьогодні держави ЦСЄ значну увагу приділяють закупівлі нових та модернізації наявних інформаційних і комунікаційних систем, розвитку військово-повітряних сил та сил протиповітряної оборони (ППО), всебічному забезпеченню сил швидкого реагування. При цьому основним орієнтиром у сфері ВТС було обрано співробітництво з країнами – членами НАТО. Орієнтуючись на країн – учасниць НАТО, основним напрямом реструктуризації оборонної промисловості країн ЦСЄ тепер є створення інтегрованих структур – виробничо-реалізаційних

об'єднань (корпорацій, холдингів, концернів тощо). Таким чином, рішення інтегруватися в НАТО передбачає й розвиток ВТС з Альянсом, що є не лише доцільним, але й необхідною умовою інтеграції. Корпоративні зусилля повинні сприяти подоланню економічних, фінансових або технологічних бар'єрів, що перешкоджають розвитку оборонно-промислового потенціалу і міжнародної кооперації⁶.

Однак під час прийняття рішень Альянсом щодо другої хвилі розширення балансу політичних, військових та оборонно-промислових акцентів змінився. Політичні інтереси стали важливішими за оборонно-промислові. Така зміна пріоритетів знайшла відображення у переоцінці параметрів стандартів військової модернізації. Якщо протягом першої хвилі йшлося про закупівлю озброєнь, то для другої хвилі вирішальними стали питання створення сумісних військових підрозділів, здатних виконувати нові місії НАТО, та модернізація військової інфраструктури, необхідної для підтримки колективних дій⁷.

Проте певний час (можливо, тривалий) ті зразки ОВТ, якими були оснащені армії європейських країн під час їхнього вступу до НАТО, можуть ще їм служити. Однак вони потребують обслуговування, ремонту, поліпшення, осучаснення та певним чином узгодження із загальноприйнятими зразками НАТО. Саме це й треба враховувати Україні у своїй зовнішній військово-технічній політиці з країнами ЦСЄ, тому що ці зразки ОВТ можуть стати головною «родзинкою» для розгортання взаємовигідного ВТС України з країнами цього регіону.

Реальність цього напрямку полягає у тому, що економічні можливості багатьох європейських країн не дають змоги виділити достатні кошти на закупівлю сучасного ОВТ, а НАТО вже змінило пріоритети від передачі високоартілерійського озброєння новим членам організації на оперативну сумісність сил. Отже, сьогодні матеріальні труднощі підштовхують країни ЦСЄ до співробітництва між собою та з деякими країнами СНД, у тому числі з Україною, що може ґрунтуватися на таких основних аспектах:

– наявність на озброєнні ЗС країн ЦСЄ ОВТ, які свого часу були закуплені або отримані від СРСР і які неможливо замінити після вступу до НАТО на західні зразки;

– наявність в Україні у розпорядженні Міністерства оборони потужних підприємств з ремонту та модернізації практично всієї номенклатури зразків ОВТ радянського виробництва, а у розпорядженні Міністерства промислової політики – підприємств та наукових установ з розробки та виробництва нових видів озброєнь або їх складових частин;

– наявність в Україні значних напрацювань з ремонту та модернізації цих зразків ОВТ, у тому числі приведення їх до стандартів НАТО, що неодноразово було продемонстровано на міжнародних виставках озброєнь⁸.

Спируючись на потужний науково-промисловий потенціал Міністерства промислової політики та на потенціал ремонтних підприємств Міністерства оборони України, може запропонувати країнам ЦСЄ такі форми ВТС: ремонт ОВТ на українській промисловій базі, в тому числі – з приведенням їх до стандартів НАТО за варіантами, що розроблені в Україні; надання допомоги цим країнам у поставках запасних частин, матеріалів та обладнання для ремонту та модернізації зразків ОВТ, навчання спеціалістів із ремонту; спільна розробка з деякими країнами варіантів модернізації зразків ОВТ з уніфікацією характеристик озброєнь до стандартів НАТО та їх втілення у життя на зразках ОВТ цих країн, а також одно-

часно на зразках ОВТ ЗС України; те саме, але з подальшим спільним продажем надлишкових зразків ОВТ до третіх країн⁹.

Вітчизняні експерти у сфері ВТС пропонують конкретні напрями співробітництва із зазначеними країнами. Особливе місце при цьому посідає адаптація танків, які колишній СРСР продавав іншим країнам, до вимог НАТО. Це насамперед стосується країн, які вже вступили до Альянсу. Цю нішу послуг світового ринку зброї намагаються заповнити багато країн. Іншим напрямом співпраці можуть бути роботи зі створення нового танку або важкої БМП на базі танка для власних ЗС, оскільки скорочення чисельності ЗС України може зробити процес замкненого циклу виробництва цього виду техніки всередині однієї країни нерентабельним. Тому закономірно постає питання щодо об'єднання зусиль у галузі розробки й серійного виробництва нових видів танків. Наприклад, румунські промисловці розробили на базі БМП нову бронемашину – MLI-84M, яка ще служитиме тривалий час румунській армії та заощадить кошти на закупівлі нової бронетехніки.

Проте під час реалізації запропонованих напрямів співробітництва у військово-технічній сфері необхідно враховувати наступні чинники: 1) для більшої ефективності масштабні виробничі потужності підприємств ОПК України необхідно уніфікувати та об'єднати за галузевими пріоритетними принципами; 2) передбачити спротив керівників більшості підприємств до змін та орієнтації на співробітництво, яке може принести не сьогоднішні валютні дивіденди, а сприяти виконанню державних цілей; 3) відсутність коштів для виконання державного оборонного замовлення, без якого ВТС з європейськими партнерами далі переговорів не піде; 4) відсутність всебічної політичної підтримки держави на найвищому політичному рівні під час здійснення заходів міжнародного співробітництва; 5) чинник конкуренції.

Певних «тактичних» цілей ВТС України з країнами – членами ЄС і НАТО може бути досягнуто за умови поживавлення відносин України у цій сфері з новими членами цієї організації – країнами колишнього соціалістичного табору із ЦСЄ. Адже, як вже йшлося вище, армії цих країн оснащені переважно зразками ОВТ, виробленими або в колишньому СРСР, або в самих країнах за радянськими ліцензіями. Нині більшість цих зразків застаріли фізично і морально, потребують ремонту. Але за відповідної модернізації їх можна застосовувати спільно із зразками ОВТ старих членів НАТО, виготовленими в їхніх країнах. До цього цю групу країн спонукають недостатні військові бюджети, що і спричиняє неможливість переходу, як було заплановано, на зразки ОВТ західного виробництва.

Ще одним аспектом, який негативно може впливати на розвиток ВТС України з країнами ЦСЄ, – це потужний військово-промисловий комплекс Російської Федерації. На відміну від України Росія не збирається вступати в НАТО і всіляко критикує Альянс. Однак рівню співробітництва з країнами – членами НАТО, зокрема і у військово-технічній сфері, може відверто позаздрити Україна, яка намагається за будь-яку ціну вступити до цієї організації. Виходячи з того, що визначена номенклатура зразків ОВТ була розроблена та серійно виготовлялася на підприємствах, що в основному зосереджені на території РФ, свої пропозиції з цього питання західні країни спрямовують саме їй. Передусім це стосується авіаційної техніки – бойових літаків і вертольотів.

Зважаючи на багатий досвід України у галузі ремонту ОВТ та наявності в ній промислової бази для цього, варто запропонувати російським спеціалістам коопе-

руватися та спільно виходити на східноєвропейський ринок зброї та послуг військово-технічного характеру, залучивши для цього виробничі та інтелектуальні ресурси. Це вже намагалися робити українські виробники ОВТ, проте або не вистачило дипломатичного чи комерційного хисту, або політичні аргументи російської сторони переважали комерційні.

На нашу думку, Україні необхідно запропонувати партнерам із ЦСЄ співробітництво, виходячи з прийнятого у Європі принципу справедливого внеску. Кожна країна-учасниця проекту має зробити науковий, технологічний або фінансовий внесок у загальну справу створення модернізованого зразка ОВТ відповідно до можливих обсягів майбутніх замовлень для власної країни.

У такому випадку вона може розраховувати на відповідну частку виробництва цього зразка (або його складових частин) на власних підприємствах ОПК, що сприятиме завантаженню працею робочої сили цієї країни. Тільки в такому разі можна зацікавити держави цієї групи у співпраці, а за рахунок цього – заощадити гроші в кожній з них, зокрема в Україні, на підвищення боєздатності національних ЗС.

Завдяки ремонту й модернізації застарілих зразків ОВТ термін їх служби можна продовжити на 15-20 років, протягом яких країни, заощадивши на цьому гроші, можуть або приєднатися до програм створення перспективних зразків ОВТ, які розгорнуть країни-члени ЄС і НАТО, або самостійно організувати їх розробку та серійне виробництво на вітчизняних підприємствах ОПК. Ці новітні зразки відповідатимуть умовам та вимогам озброєння спільного застосування в країнах – членах ЄС і НАТО¹⁰.

Оже, ця група країн має спільний, ще не втрачений науковий, технічний та технологічний досвід, а поновлення його на вищій стадії розвитку сприятиме організації співробітництва у військово-технічній сфері на новому ґрунті, що дасть можливість заощадити кошти для технічного оснащення національних ЗС новими, спільно створеними зразками ОВТ, а також спільному виходу з ними на ринки третіх країн. Водночас ці країни мають обов'язково співпрацювати з визначених питань з іншими країнами світу, зважати на їхній науковий та технологічний досвід зі створення новітніх засобів збройної боротьби.

Цей шлях розгортання ВТС України з окремими країнами – членами НАТО має бути економічно обґрунтований. Та головне, що потрібне для його втілення у життя, – політична воля керівництва цих країн, а також згода промисловців, які подеколи, можливо, прагнуть зберегти свій status-quo.

Таким чином, як і західний світ, країни Центральної і Південно-Східної Європи під час розвитку власних ОПК стали на шлях створення великих промислових інтегрованих структур як на національному, так і на транснаціональному рівнях. Завдяки акумулюванню коштів, технологічних, виробничих, торгово-маркетингових ресурсів, якими володіють консолідовані співтовариства, створено умови для ліквідації бар'єрів, що гальмували розвиток ОПК. Досвід цих країн свідчить про те, що ефективності структурної перебудови ОПК можливо досягти, в основному шляхом розвитку міжнародного співробітництва в галузі оборонної промисловості (включаючи технології подвійного використання).

1. Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» // Стратегічна панорама. – 2007. – № 1. – С. 3. 2. Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV «Про основи національної безпеки

Україні» // Стратегічна панорама. – 2003. – № 3-4. – С. 23. **3.** *Борохвостов В.К.* Співробітництво України з державами-членами НАТО і країнами-партнерами у військово-технічній галузі. – К., 2008. – С. 187-206. **4.** *Борохвостов В.К., Фанін І.С.* Європейський досвід співробітництва у військово-технічній сфері // Стратегічна панорама. – 2007. – № 1. – С. 160–167. **5.** *Борохвостов В.К.* Деякі аспекти реалізації політики України у сфері військово-технічного співробітництва за умови євроатлантичної інтеграції // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 131–138. **6.** *Борохвостов В.К.* Оборонно-промисловий комплекс України: стан та можливі напрями співробітництва з країнами заходу // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. С. 178. **7.** *Offsets in Defense Trade // U.S. Department of Commerce.* – 2005. – № 2. – Р. 67–85. **8.** *Борохвостов В.К.* Деякі аспекти реалізації політики України у сфері військово-технічного співробітництва за умови євроатлантичної інтеграції. – С. 137. **9.** *Борохвостов В.К., Фанін І.С.* Європейський досвід співробітництва у військово-технічній сфері. – С. 164. **10.** *Борохвостов В.К.* Співробітництво України з державами-членами НАТО і країнами-партнерами у військово-технічній галузі. – С. 203.

М. В. ПАВЛЮК

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА-НАТО У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ УГОД

Показана значимість отношений между НАТО и Украиной. Исполнение критериев для членства в НАТО анализируется в контексте двусторонних соглашений – Сотрудничества во имя мира, Хартии об Особых отношениях между Украиной и НАТО и т.д. Среди основных итогов – интенсификация государственной информационной кампании и развитие новой линии взаимоотношений – присоединение к «Плану действий относительно членства в НАТО».

The author tries to prove the significance of cooperation between NATO and Ukraine from 1991 till present. The implementation of criteria membership is analyzed through mutual treaties – Partnership for Peace, Charter on Distinctive partnership between Ukraine and NATO etc. Among main conclusions – intensification of NATO-Ukraine public information campaign and development of new level of cooperation by joining «Membership Action Plan».

У сучасних умовах гарантія територіальної цілісності та політичної незалежності колишніх соціалістичних країн є стратегічним пріоритетом політики національної безпеки та оборони. У цьому контексті саме феномен НАТО – явище першої величини. Ставлення до Альянсу може різнитися у широкому діапазоні від обожнювання до ненависті. Але з НАТО не може і не в праві не рахуватися жодна держава, насамперед європейська, жоден політик¹. Постійне удосконалення механізму співпраці та інтенсифікація діалогу між Україною та НАТО значною мірою зумовлені тим, що проблема постановня нових викликів безпеці потребувала адекватної відповіді. Відносини України з НАТО можуть розглядатися як найбільш продуктивні з тих, що їх має Україна з іншими міжнародними організаціями світу. Беручи участь у багатьох заходах під керівництвом НАТО, Україна «веде себе де-факто, як член цієї організації»².

© ПАВЛЮК Михайло Вікторович – аспірант Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича